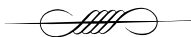

NÓTÁRI TAMÁS

A lictorok vesszőnyalábja mint hatalmi jelkép az ókori Rómában

Írásunkban a római *magistratus*ok és az őket kísérő *lictorok* viszonyát, valamint a *lictorok* vesszőnyalábjának (*fascēs*) a hivatali főhatalomhoz fűződő szakrális kapcsolatát kívánjuk vizsgálni. Az *imperium* – különösen a lándzsával, pálcával, bottal, vesszőnyalábbal összefüggésben történő – említések nem szabad megfélemedezni annak a szakrális szférába tartozó, mágikus-vallási jellegéről sem. Az *imperium* elsősorban tényleges parancsnoki hatalmat jelöl, ám a vallási szférához is kötődik, az *auspicium* esetében a szakrális elem van túlsúlyban, ugyanakkor magában hordozza az annak végrehajtásához szükséges jogosultságot.¹ Wagenvoort meglátása szerint bizonyos személyek saját és kivételes *maná*val rendelkeztek a római gondolatvilágban, így például az *imperator* – ha a szó eredetét vizsgáljuk – teremtő, megtermékenyítő erővel rendelkezik,² s amikor hadvezérként katonáinak egy ellenséges tábor elfoglalására adott parancsot, akkor mágikus szavával hívta életre katonáiban a parancs végrehajtásához szükséges erőt; ezek alapján tehát az *imperium* nem más, mint egy titokzatos erő átvitelének egy formája.³ A katonai és vallási vezető (a kezdetekben mindkét feladatot a *rex* látta el a rómaiaknál)⁴ *maná*val bír, ez teszi képessé például a föld termékenységének növelésére, amint ezt etnológiai példákból látjuk.⁵

Ennek megfelelően Wagenvoort értelmezésében az *imperare* eredetileg nem jelentett egyebet, mint *életre kelteni, megtermékenyíteni*, hiszen a hadvezér – aki egy idegen tábor megrohamozására adott parancsot (*imperabat*) katonáinak – mágikus erejű szava által hozta létre, hívta életre a parancs végrehajtásához szükséges erőt; vagyis az *imperium* nem egyéb, vonja le a következtetést, mint egy titokzatos erő átvitelének – létrehozásának – képessége.⁶ Ennek specifikumaként említi meg Köves-Zulaufer, *miszerint „a dolog különös ... érdekessége, hogy a parere (szülni) tipikusan női szó, míg imperiummal kizárólag férfiak rendelkeztek”*.⁷ A tekintély fogalmának vizsgálata során az *auctoritas*, a növelés, a gyarapítás képességének lényegi meghatározását ismertetve, a *numen* bizonyos aspektusait a közéletre vetítve igen találó asszociációval idézi Arendt is Cicero vonatkozó passzusát, miszerint az állam, az emberi közösség alapításának, és a már megalapított megőrzésének feladata nagyban megközelíti az isteni működés, a *numen* funkcióját;⁸ s ennek kapcsán megállapítja, hogy ebből a szempontból a rómaiak „szinte azonosnak tekintették a vallási és a politikai tevékenységet”.⁹

A *magistratus* és az őt kísérő *lictorok* viszonyát a legáltalában talán Gladigow fogalmazta meg, nevezetesen hogy a *lictorok* feladata a *magistratus* megjelenítése, s ez áll mind a *magistratura* külső megjelenítésére, mind pedig a *magistratus* és a *lictorok* funkcionális együttműködésére.¹⁰ A külső megjelenítés tekintetében ez annyit jelent, hogy a *magistratus* és a *lictor* ugyanolyan ruhát visel, Rómában *togát*, vörös *paludamentumot* Rómán kívül és a *triumphus* idején,¹¹ gyász esetén pedig *gyásztogát*.¹² A római – többek között a *magistratus* és a *lictorok* között fennálló – reprezentációs elv szerint az adott méltóság viselője nem kísé-

retének pompája és ékessége által nyer nagyobb hangsúlyt, hanem a vele azonos ruházatot viselő kíséret számának növelésével.¹³ Ám a szoros összetartozás nem merül ki a külső megjelenés hasonlatosságában, a *magistratus* és a *lictorok* mindenütt együtt jelennek meg¹⁴ – a *magistratus*nak ennek értelmében még a bordélyba is hivatalos kísérettel kell mennie, amivel azonban hivatali méltóságán ejt csorbát¹⁵ –, s a *magistratus* csak akkor mutatkozhat *lictorai* nélkül, ha ezzel azon szándékát akarja jelezni, hogy a *magistraturáról* le szándékozik mondani.¹⁶ (A *lictorok* csupán otthonában nem tartózkodtak közvetlenül a *magistratus* mellett, hanem házának *vestibulum*ában várakoztak.¹⁷)

A római *magistratus*nak mint *imperium*- és ezáltal *manahordozónak* minden megjelenése hivatalos és ezáltal szakrális esemény is, a vele külsőleg azonos képet mutató *lictorok* által az általa hordozott *mana* jelenik meg megsokszorozódva.¹⁸ A *lictorok* egyes sorban mennek a *magistratus* előtt,¹⁹ a legutolsó *lictor*, a *lictor proximus*²⁰ és a *magistratus* közé – a *magistratus* serdületlen fiait kivéve – senki sem léphetett.²¹ Ezen előírást nem magyarázhatjuk biztonsági okokkal, hiszen a *lictorok* nem a *magistratus* testőrségét alkotják, annál is inkább, hiszen a *magistratus* előtt vonuló *lictorok* nem adtak védelmet az őt oldalról vagy a háta mögül esetlegesen fenyegető támadások ellen; a tilalom oka a szakralitás területén keresendő, ugyanis a *lictor proximus* és a *magistratus* közé lépő személy jelenléte megzavarná a *magistratus* körüli *mana*-, illetve az általa hordozott *imperium*-szférát.²²

A *lictorok* funkciójának megértéséhez nagyban hozzásegít bennünket az, hogy nem csupán a *magistratus*okat, hanem a *flameneket* és a *virgo Vestalis*okat²³ is *lictori* kíséret illette meg. A *flamen Dialis* előtt közvetlenül *lictor* lépkedett,²⁴ valamivel távolabbról kísérték a *praeciae*,²⁵ akik arra figyelmeztették az embereket, hogy a *flamen Dialis* közeledtére hagyják abba a munkát, hiszen a *flamen Dialis* nem láthatott semmilyen, a hétköznapi világához tartozó tevékenységet, lévén hogy Iuppiter földi reprezentánsaként életének minden napját megszentelt ünnepnapként kellett leélnie.²⁶ Erősen vitatott, hogy a *flamen Dialis* előtt egy vagy két *lictor* vonult-e.²⁷

Az *aedes Vesta*et elhagyó Vesta-szűz előtt is *lictor* lépkedett,²⁸ s a *virgo Vestalisszel* találkozó *magistratus licitorai* a *virgo Vestalis licitora* előtt – mintegy a papnőnek megadandó a neki kijáró tiszteletet – leeresztették a *fascet*.²⁹ Nem tekinthető véletlennek, hogy épp a római vallási élet két, életvitelüket tekintve erősen tabukkal körülvett szereplője, a *virgines Vestales* és a *flamen Dialis*, akiktől szakrális szempontból mintegy a római nép és állam élete és jóléte függött, kapott *lictori* kíséretet, illetve e tény bizonyos, az *imperiummal* felruházott *magistratus* szakrális és jogi helyzetére vonatkozó következtetésekhez vezet. A kezdeti időkben sem a politikai hatalom nem nélkülözhetette a szakrális komponenst, sem a vallási funkciók nem lehettek híján a politikai vonatkozásoknak; az etruszk eredetű szakrális királyság elemei, így például a *fascet*, a *lictorok*, a *triumphus* esetében e két, szervesen összekapcsolódó elemet nem lehet szétválasztani.³⁰

A *lictor* feladatainak³¹ ellátása során köteles volt magával hordania a *fascet*, enélkül nem járhatott el hivatali minőségben, amint a *magistratus* sem a *lictorok* nélkül,³² s ez egyértelműen mutatja a *fascet* önmagában is különleges jelentőségét. Abban a köztes időszakban, miután az *auspiciumok* joga és az *imperium* visszazállott a *senatusra*, és mielőtt az *interrexet* megválasztották volna, a *fascet* Libitina templomában őrizték, az ellenséggel folytatott harcban a *fascet* elvesztése igen szégyenletesnek számított.³³ A nyír- vagy szilfából álló *fascet* kötege azon *magistratusok*nál, illetve az *imperiummal* rendelkező *magistratusok* azon ügyeinél,

amelyek nem tartoztak a *provocatio ad populum* hatály alá,³⁴ bárdot ölelt körül,³⁵ amely szintén szakrális jelentéstartalmat hordozó szimbólumnak számított.³⁶ A *lictorok* a *fascest* bal kézzel fogták és a bal vállukon vitték, az *attollere* gesztusa az *imperium*ba átvételének alkalmával volt szokásban, a *summittere* pedig a más *magistratusok*, illetve a *flamen Dialis* és a *virgines Vestales* előtti tiszteletadást jelezték, a gyászt a lefelé fordított *fascet* szimbolizálták.³⁷ A *magistratus* bukását vagy emelkedését a *fascet* jelezték, a hivatalból letevés esetében eltörték a *fascet*,³⁸ a *magistratus imperator*ra választása esetén pedig babérral díszítették.³⁹

A bárdot a hajdani büntetőjog a *securi percussio*, a bárdal lefejezés eszközeként használták, a kivégzést a *magistratus* jelenlétében maguk a *lictorok* hajtották végre.⁴⁰ A *securi percussio* végrehajtásának részletei nagyban megegyeznek az áldozati állat megölésének rituáléval, s ebből Mommsen azt a következtetést vonta le, hogy az ősi időkben e kivégzési mód nem volt egyéb, mint a tettes feláldozása a bűncselekmény által megsértett s az áldozattal kiengesztelni kívánt felsőbb hatalmaknak.⁴¹ Tekintettel azonban arra, hogy a későbbiekben a római kivégzéseknél a *lictorok* helyét átvevő *carnifex*eket éppen e tevékenységükből kifolyóan – mivel a tabunak számító vérral szennyezettként tartották őket számon – bizonyos hátrányok sújtották, így például nem részesülhettek rituális temetésben, nem lakhattak Róma városán belül,⁴² a *lictorok* által végrehajtott kivégzés alapvetően más megítélés alá eshetett, hiszen a *lictorok*, noha vért ontottak, nem váltak ezáltal tabuszegőkké, a közösségből kizárítottakká. Ha tehát a *lictorok* végrehajtott halálos ítéletet áldozatnak tekintjük, így erre egy szakrálisan védett, őket a kiontott vérből a római hitvilág szerint rájuk háruló ártalmaktól megoltalmazó helyen kellett sort keríteniük, valamint nem zárhatjuk ki, hogy – amint a tizenkéttáblás törvény a gondatlan emberölés esetére is *expiatió*t ír elő⁴³ – létezhetett egyfajta tisztítóáldozat is, ami átvitt értelemben is lemosta róluk az őket szennyező vért.⁴⁴

A *fascet*ben a *virgae* legtöbbször mint a *coercitio* eszközei kerültek alkalmazásra a *verberatio* során, amit a *leges Porciae* korlátoztak; a *coercitio*ként alkalmazott *verberatió*t el kell különíteni azon testi fenyegetéstől, ami a halálos ítélet végrehajtását előzte meg,⁴⁵ s amit a *provocatio* révén egyre szűkebb térré szorítottak vissza.⁴⁶ Abban az időben, amikor a *lictorok* hajtották végre a halálos ítéleteket,⁴⁷ ugyanők vesszőzték meg kivégzés előtt az elítéltet.⁴⁸ A *magistratus* utasítására a *lictor* kioldotta a *fascet*, az elítéltet megfosztotta ruháitól és kezét a hátán összekötötte vagy egy oszlophoz kötötte, ezt követően a *magistratus* „*age lege*” parancsára következett a *verberatio*, majd a *securi percussio*, a bárdal lefejezés.⁴⁹

A *virgo Vestalis*t megbecsztelentőt a *pontifex maximus* saját maga korbácsolta halálra a *comitium*on, nem téveszthetjük szem elől, hogy a közönséges kivégzéseknél a *magistratus* ugyan jelen van, ám abban tevőlegesen nem vesz részt.⁵⁰ Tekintve, hogy *virgo Vestalis* felett a *pontifex maximus* (kezdetben a *rex sacrorum*) egyfajta *patria potestas*t gyakorol,⁵¹ s így ezen aktus – valamint hogy a *pontifex maximus* maga hajthatja végre a bűnös Vesta-papnő felett a halálos ítéletet, ami egyúttal *procuratio prodigii* is⁵² – mintegy a *iudicium domesticum* körében kiszabott és végrehajtott büntetésnek minősül,⁵³ hiszen a leányát házasságtörésen tetten érő *pater familias* is megölheti mind leányát, mind pedig a házasságtörő férfit.⁵⁴ Ugyanakkor a *verberatio* ebben az esetben nem pusztán büntetés – hiszen akkor ezt nem kellene a *pontifex maximus*nak személyesen végrehajtania – hanem, akárcsak a Vesta-papnő kivégzése, engesztelő áldozat, rituális cselekmény is.⁵⁵

Az ütlegetés, vesszőzés, korbácsolás a rómaiaknál a *castigatio* legjellegzetesebb formájává lett, ami egyértelműen mutatja, hogy azon rituális jelleg, amelynek a *virgo Vestalis* megbecsztelentőjét megkorbácsoló *pontifex maximus* áldozatot bemutató, szakrális karakterisztikuma

jelen van e büntetési nemnél, hiszen a *castigare* – szinonim fogalomként a *corrigere* és az *emendare* kifejezésekkel találkozhatni – magába foglalja a szenny és bűn eltávolításának, a *castum*-állapot helyreállításának és a rituális kiengesztelésnek gesztusát,⁵⁶ amit az is jelez, hogy Paulus is használja a szankciókról írván a *castigare* verbumot a *verberare* helyett.⁵⁷ (A *verberatió*nál kiontott vér nagy valószínűséggel szintén az *expiatio per sanguinem* célját szolgálta.⁵⁸) A *lictorok* által végrehajtott *verberatio* tehát a mellékbüntetés célját szolgálta, azonban nem a büntetés súlyosabbá teendő, hiszen minden, a *lictorok* végrehajtott kivégzésnek részét képezte, hanem a halálos ítélet – ami nem más, mint a bűnös feláldozása – rituális tisztító elemeként volt attól elidegeníthetetlen, vagyis szakrális mellékbüntetésnek tekintendő.⁵⁹ A fa, amelyből a *virgaet* lenyesték – a nyír-,⁶⁰ illetve a szilfa⁶¹ – szintén vallási konnotációt hordoz, hiszen a görögök is mind a nyírfát, mind pedig a szilfát (ez utóbbit erősebb khtonikus vonatkozásokkal) tisztító, a szó eredeti értelmében katartikus szertartásoknál használták;⁶² hasonlóképpen az elítélt megfosztását ruháitól nem csupán a büntetés megalázóbbá tétele, hanem az antikvitásban számos esetben szokásos rituális meztelesség követelménye is indokolta.⁶³ (A *lictorok* hivatalának erősen szakrális jellegét támasztja alá az a két forrás, amelyek szerint a *lictorok* ruhájukon övet viseltek,⁶⁴ Plutarkhos szerint ezen öv az elítélt megkötözésére szolgált, Gellius pedig a *popae*,⁶⁵ az áldozati segédnek *limus*ával hozza összefüggésbe. A *lictorok* mindennapi ruházatán egyetlen ábrázoláson sem láthatunk semmiféle övet, ám a *togát* a lelógó *lacinia* segítségével fel lehetett kötni, ez volt az ún. *cinctus Gabinus*, amit leggyakrabban az áldozatbemutatásnál alkalmaztak.⁶⁶ Emögött okkal feltételezhetjük, hogy a *lictorok* kezdetben számos esetben áldozati segédként tevékenykedtek, s igen valószínű, hogy az elkövető feláldozásának minősülő kivégzésekor is a *cinctus Gabinus*szal övszerűen összefogott *togá*ban, ami az általános *togaviselet*nél szabadabb mozgást biztosított, végezték feladatukat.⁶⁷)

RÖVIDÍTVE IDÉZETT SZAKIRODALOM

- Arendt, H.: *Mi a tekintély?* In: Múlt és jövő között. Budapest 1995.
- Bleicken, J.: *Ursprung und Bedeutung der Provocation*. ZSS 76. 1959.
- Földi A.–Hamza G.: *A római jog története és intézményei*. Budapest 2006.
- Gladigow, B.: *Ovids Rechtfertigung der blutigen Opfer*. DAU 14. 3. 1971.
- Gladigow, B.: *Die sakralen Funktionen der Likatoren. Zum Problem von institutioneller Macht und sakraler Präsentation*. ANRW I. 2. 1972.
- Hilberg, I.: *Die fasces laureati der antretenden Konsuln*. WSt. 25. 1903.
- Hommel, H.: *Vesta und die frühbrömische Religion*. In: ANRW I. 2. 1972.
- Kaser, M.: *Der Inhalt der patria potestas*. ZSS 83. 1971.
- Kerényi, K.: *Die Religion der Griechen und Römer*. Darmstadt 1963.
- Koch, A.: *Vesta*. RE VIII. A 1958.
- Köves-Zulauf, Th.: *Bevezetés a római vallás és monda történetébe*. Budapest 1995.
- Kunkel, W.: *Untersuchungen zur Entwicklung des römischen Kriminalverfahrens in vorsullanischer Zeit*. München 1962.
- Kunkel, W.: *Das Konsilium im Hausgericht*. ZSS 83. 1966.
- Kübler: *Lictor*. RE XIII. 1. 1926.
- Latte, K.: *Römische Religionsgeschichte*. München 1967.
- Mau: *Cinctus Gabinus*. RE 3. 2. 1899.
- May, G.: *Le Flamen Dialis et la Virgo Vestalis. Étude de droit religieux*. REA 7. 1905.
- Mommsen, Th.: *Römisches Staatsrecht I–III*. Berlin 1887–1888.
- Mommsen, Th.: *Römisches Strafrecht*. Leipzig 1899.

- Nielsson, M. P.: *Primitive Religion*. Tübingen 1911.
 Nótári T.: *De iure vitae necisque et exponendi*. JK 1998. 11. 421
 Nótári T.: Jog, vallás és retorika. *Studia Mureniana*. Szeged 2006.
 Pötscher, W.: 'Numen' und 'numen Augusti'. In: *Hellas und Rom*. Hildesheim 1988.
 Rose, H. J.: *Iterum de virginibus Vestalibus*. *Mnemos*. 56. 1928.
 Sály P.: *Keresztre feszítés az ókorban*. Budapest 2004.
 Schuster: *Ulme*. RE 9 A 1. 1961.
 Vogel, K.–H.: *Imperium und Fases*. ZSS 67. 1950.
 Wagenvoort, H.: *Roman Dynamism. Studies in Roman Literature, Culture and Religion*. Leiden 1956.
 Wagenvoort, H.: *Wesenszüge altrömischer Religion*. ANRW I. 2. 1972.
 Wagler: *Birke*. RE 3. 1. 1899.
 Walde, A.–Hofmann, J. B.: *Lateinisches Etymologisches Wörterbuch*. Heidelberg 1954.
 Wissowa, G.: *Religion und Kultus der Römer*. München 1912.

JEGYZETEK

- 1 Pötscher 1988. 462; Nótári 2006. 52. skk.
- 2 Walde–Hofmann 1954. I. 683.
- 3 Wagenvoort 1972. 371. sk. *Imperium ist also eine Form der Übertragung geheimnisvoller Kraft*.
- 4 Földi–Hamza 2006. 18.
- 5 Wagenvoort 1972. 371.
- 6 Wagenvoort 1972. 371. sk. *Sehen wir richtig, so bedeutete das Zeitwort imperare ('befehlen', 'herrschen') ursprünglich 'zum Leben erwecken', 'befruchten'; der Feldherr, der seinen Soldaten befahl (imperabat), ein feindliches Lager zu berennen, erzeugte in ihnen durch sein magisches Wort die Kraft zur Erfüllung seines Auftrages. Imperium ist also eine Form der Übertragung geheimnisvoller Kraft*.
- 7 Köves-Zulauf 1995. 31.
- 8 Cic. *rep.* 1, 7. *Neque enim est ulla res in qua propius ad deorum numen virtus accedat humana, quam civitatis aut condere novas aut conservare conditas*.
- 9 Arendt 1995. 130.
- 10 Gladigow 1972. 295.
- 11 Varro *ling.* 7, 37; Liv. 41, 10, 5; Cic. *Pis.* 55.
- 12 Hor. *Epist.* 1, 7, 5.
- 13 Gladigow 1972. 296.
- 14 Liv. 17, 1; 23, 23, 1; 17, 17, 8; Cic. *Cluent.* 147; Bell. Alex. 52, 3; Sil. 9, 419; Plin. *nat.* 7, 30, 112; Iuven. 3, 128; Suet. *Caes.* 80; Val. Max. 1, 1, 9; Hist. Aug. *Sever.* 1, 4.
- 15 Sen. *contr.* 9, 2, 17. *Si praecedentibus fascibus praetor deducetur in lupanar maiestatem laedet*.
- 16 Liv. 23, 23, 1. skk. *is ubi cum lictoribus in rostra escendit, neque duos dictatores tempore uno ... probare se dixit ... extemplo se magistratu abdicavit privatusque de rostris descendit lictoribus abire iussis*; Tac. *hist.* 3, 11. *omissis lictoribus Patavium concessit*
- 17 Liv. 39, 12, 2.
- 18 Gladigow 1972. 297.
- 19 Liv. 24, 44, 9. skk.
- 20 Cic. *div.* 1, 59; *Verr.* 5, 142; Val. Max. 2, 2, 4; Bell. Alex. 52, 3; Sall. *Iug.* 12, 3; Tac. *hist.* 3, 80, 11.
- 21 Val. Max. 2, 2, 4.
- 22 Gladigow 1972. 298.

- ²³ A Vesta-kultuszhoz bővebben lásd Latte 1967. 109. skk.; Wissowa 1912. 253. skk.; Rose 1928. 79. skk.; Hommel 1972. 397. skk.; Koch 1958. 1717–1776.
- ²⁴ Plut. *Quaest.* 291b; Fest. 82. *Flaminius lictor est, qui flamini Diali sacrorum causa praesto est*
- ²⁵ Fest. 293. *Antecedentes exclamabant feriis publicis, ut homines abstineant se opere, quia his opus facientem videre religiosum est.*
- ²⁶ Kerényi 1963. 198.
- ²⁷ Ehhez lásd Mommsen 1887–1888. I. 373. sk.
- ²⁸ Plut. *Numa* 10; Dio Cass. 47, 19, 4. Ehhez lásd May 1905. 3. skk.
- ²⁹ Sen. *contr.* 1, 2, 3.
- ³⁰ Gladigow 1972. 301.
- ³¹ A *lictor* egyéb szakrális kötelezettségeihez lásd Latte 1967. 408. skk.
- ³² Vogel 1950. 96.
- ³³ Gladigow 1972. 306; Kübler 1926. 511.
- ³⁴ A *provocatio*hoz bővebben lásd Bleicken 1959. 324. skk.
- ³⁵ Lyd. *mag.* 1, 32.
- ³⁶ Nielsson 1968. I. 275. skk.
- ³⁷ Tac. *ann.* 3, 2; Verg. *Aen.* 11, 93.
- ³⁸ Kübler 1926. 511.
- ³⁹ Ehhez lásd Hilberg 1903. 329. skk.
- ⁴⁰ Mommsen 1899. 911; Földi–Hamza 2006. 575.
- ⁴¹ Mommsen 1899. 901. 916.
- ⁴² Plaut. *Pseud.* 331; Cic. *Rab.* 5, 15; Fest. 56 L; Serv. *ad Verg. Aen.* 12, 603.
- ⁴³ XII tab. 8, 24 a *Si telum manu fugit magis quam iecit, aries subicitur.*; Fest. 470. *Subici aies dicitur qui pro occiso datur, quod fit, ut ait Cincius in libro de Officio Iuris consulri exemplo Atheniensium apud quos expiandi gratia aries in igitur ab eo qui invitus scelus admisit poenae pendendae loco.*; Serv. *ad Verg. Ecl.* 4, 43; *Georg.* 3, 387. Ehhez bővebben lásd Kunkel 1962. 38. skk.
- ⁴⁴ Gladigow 1972. 309; Gladigow 1971. 9. skk.
- ⁴⁵ Sárý 2004. 66. skk.
- ⁴⁶ Bleicken 1959. 324. skk.
- ⁴⁷ Vö. Cic. *Verr.* 3, 156; 5, 118. 142; Liv. 1, 26; 8, 7, 20; 8, 32, 10; 26, 15, 16; 28, 29, 10; 36, 28, 6; Polyb. 11, 30, 2. Mommsen 1899. 915. skk.
- ⁴⁸ Gai. *inst.* 3, 189. *Poenam manifesti furti ex lege XII tabularum capitalis erat. Nam liber verberatus addicebatur ei cui furtum fecerat.*; Liv. 2, 5, 8. (*lictore*s) *nudatos virgis caedunt securique feriunt*; 8, 20, 7. *tum verberatum necari*; 9, 16, 10. *virgis caesos securi percussit; erant virgis in foro caesi ac securi percussi*; 10, 1, 3. *virgis caesi ac securi percussi*; 24, 20, 6. *virgis in comitio caesi omnes ac de saxo deiecti*; 26, 15, 8. *producti omnes virgisque caesi ac securi percussi*
- ⁴⁹ Liv. 28, 29, 11. *deligati ad palum virgisque caesi securique percussi*; 26, 13, 15. *ad palum deligatus, lacerato virgis tergo, cervicem securi Romanae subiciam*; 26, 15, 9. *lictorem lege agere iuberet*; 26, 16, 3. *Lictor, viro forti adde virgas et in eum primum lege age.* Gladigow 1972. 310.
- ⁵⁰ Mommsen 1899. 919.
- ⁵¹ Wissowa 1912. 260; Latte 1967. 110.
- ⁵² Hommel 1972. 405.
- ⁵³ A *iudicium domesticum*hoz lásd Földi–Hamza 2006. 239; Kaser 1971. 62. skk.; Kunkel 1966. 243. skk.; Nótári 1998. 421. skk.
- ⁵⁴ Ulp. D. 48, 5, 24, 4.
- ⁵⁵ Hommel 1972. 405.
- ⁵⁶ Gladigow 1972. 311.
- ⁵⁷ Paul. D. 47, 18, 2. *Inter effractores varie animadvertitur. Atrociore enim sunt nocturni effractores, et ideo hi fusibus caesi in metallum dari solent: diurni vero effractores post fustium castigationem in opus perpetuum vel temporarium dandi sunt.*

- ⁵⁸ Wagenvoort 1956. 147. Gell. 10, 8.
⁵⁹ Gladigow 1972. 311. sk.
⁶⁰ Plin. *nat.* 16, 75.
⁶¹ Plaut. *Asin.* 575.
⁶² Ehhez lásd Wagler 1899. 491; Schuster 1961. 548.
⁶³ Ehhez lásd Heckenbach, J.: *De nuditate sacra sacrisque vinculis.* RVV 9. 3. 1911.
⁶⁴ Plut. *Rom.* 26; Gell. 12, 3, 3.
⁶⁵ Latte 1967. 384.
⁶⁶ Mau 1899. 2558. sk.
⁶⁷ Gladigow 1972. 312. sk.

KIS TIBOR

Megtépzott „Grandeur”

Dien Bien Phu, 1954

I. rész

BEVEZETÉS

Dien Bien Phu, 1954. május 8. 55 nap után az ostromlott erődben körbezárt francia haderő leteszi a fegyvert. *De Castries* tábornok irányítása alatt körülbelül 6500, az expedíciós hadseregben szolgáló katona indul a fogolytáborok barakkjai felé. A francia vereség egy hosszú, majd kilenc éve tartó háború utolsó jelentősebb felvonása volt.

Az 1940-es Németország előtti kapituláció eredményeként nemcsak Franciaország, hanem a gyarmatok is kettészakadtak. A többség azonban – és ez alól nem jelentettek kivételt a távol-keleti gyarmatok sem – Vichy-hez maradt hű. Ez megpecsételte Vietnam sorsát. Az ország területére már 1940. szeptember 22-én a Vichy Franciaországgal szövetségben álló Japán seregei vonultak be. A japánok nem úzték el a francia apparátust, hanem együttműködtek azzal. A franciáknak ez a rugalmassága egyre nagyobb ellenszenvet váltott ki abban a vietnami népben, amelynek függetlenedési vágyai napról napra növekedtek. Ennek több jele is mutatkozott. Az egyik legfontosabb ilyen jel 1941. május 19-hez köthető, amikor megalapították a *Viet Minh*-t. Ennek vezetését nem sokkal később *Ho Chi Minh* vette át. A Viet Minh a japánok elleni harc során több alkalommal intézett olyan felhívást a franciák felé, amelyben azt ajánlotta, hogy harcoljanak együtt a japánok ellen. Ezek a felhívások többnyire süket fülekre találtak. A Viet Minh szervezetségét mutatja, hogy 1944. december 22-én felállította a Vietnami Felszabadító Hadsereget. Időközben a második világháború menete megfordult, ami arra készítette a japánokat, hogy hivatalosan is megszállják Vietnámot. Erre 1945. március 9-én került sor. A japánok leszerelték a francia katonákat és táborokba zárták őket. Két nappal később Annam császára, *Bao Dai* megalapította a japánok által támogatott bábkormányát. Azonban a Japán Császárság ekkor már a végnapjait élte és augusztus 14-én Hirohito császár elfogadta a feltétel nélküli tűzszünetet. Úgy tűnt, hogy Vietnam felszabadulhat.